

GRZEGORZ GROCHOWSKI
Papieski Wydział Teologiczny w Warszawie
e-mail: grzegorz.uczelnia@gmail.com

DOI: <http://dx.doi.org/10.18290/rped.2019.11.1-10>

WOKÓŁ KATOLICKICH KONCEPCJI SAMOWYCHOWANIA XX WIEKU

Wchodząc do typowej „sieciorowej” polskiej księgarni, nie sposób nie zauważyć, że obok beletrystyki, podręczników szkolnych czy wydawnictw albumowych, poczesne miejsce zajmuje literatura poradnicza. Półki uginają się od poradników kulinarnych, informatorów dla globtroterów czy vademecum osiągnięcia sukcesu w biznesie. Znajdziemy tam również sporo literatury poświęconej rozwojowi osobistemu. Większość autorów przekonuje, że po lekturze ich dzieła nastąpi radykalna przemiana, przejście na „nowy level” życia itd. Odnosi się wrażenie, że piszący mają poczucie odkrywania nowych prawideł, gwarantujących efektywność, spełnienie i sukces na różnych polach. Niektórzy autorzy wydają się nie przejawiać świadomości, iż większość propagowanych przez nich twierdzeń dawno już została zwerbalizowana i zweryfikowana w praktyce. Wdzięczne zaś sformułowanie „rozwój osobisty”, w tradycji pedagogiki (humanistycznej, personalnej, integralnej, chrześcijańskiej), nosi od dawna miano samowychowania.

Pośród licznych określeń samowychowania, jedną z najpełniejszych proponuje święty Jan Paweł II. Jego wizja opiera się na pojmowaniu życia jako zadania. Znane są powszechnie stwierdzenia, takie jak: *Życie to czas, który został nam podarowany i w którym każdy z nas staje wobec wyzwania, jakie niesie samo życie: to wyzwanie polega na znalezieniu swojego celu, przeznaczenia i na walce o nie. Alternatywą jest przeżycie tego czasu w sposób powierzchowny, «utracenie» życia dla marności; nieumiejętność odkrycia w sobie zdolności do dobra i tym samym także drogi do prawdziwego szczęścia* (Jan Paweł II, 2005a, s. 289). Odwołując się do przypowieści o talentach z Ewangelii Mateusza (Mt 25,14-30), papież zauważa, że **życie jest talentem** powierzonym nam, *byśmy go przemieniali i pomnażali, czyniąc z niego dar dla innych* (Jan Paweł II, 2005b, s. 109). Decyzja świadomego wykorzystania powierzonych zasobów życia oznacza wkroczenie na drogę samowychowania. Opisując cel tego procesu Jan Paweł II używa zwrotu „posiąść swoją duszę”: *Pan Jezus mówi o tym, gdy podkreśla, że tylko „w cierpliwości” możemy „posiąść dusze nasze”*. „*Posiąść swoją duszę*” – *oto owoc samowychowania* (Jan Paweł II, 1997, s. 145). Samowychowanie prowadzi do samourzeczywistnienia (Jan Paweł II, 1997): *Zakorzeniacie*

się w tym, kim każda i każdy z Was jest, aby stawać się tym, kim ma się stać: dla siebie – dla ludzi – dla Boga (Jan Paweł II, 1997, s. 133).

Na kanwie tych i podobnych stwierdzeń, samowychowanie jawi się jako proces samodzielnej, świadomej, zaplanowanej (projekt życia) aktywności pedagogicznej, której jednoczesnym przedmiotem i podmiotem jest ta sama osoba. Aktywność ta ma charakter integralny (obejmuje wszystkie sfery życia), personalny (podmiotowość i autonomiczność), synergiczny (współpraca z łaską) i permanentny (trwa całe życie). Polega na wprowadzaniu zmian w sposobie myślenia, przeżywania i działania zgodnie z przyjętym ideałem (wzorcem).

Tak rozumiane samowychowanie niejako zawiera w sobie a zarazem dalece przekracza współczesne postmodernistyczne propozycje, od których uginają się półki nie tylko popularnych księgarń, ale również szacownych księgozbiorów naukowych. Tak pojmowanemu samowychowaniu poświęciła swoją pracę Elwira Balcer (siostra Estera), nauczycielka akademicka, pedagog i animatorka kultury, związana z Szentszackim Instytutem Sióstr Maryi.

Książka *Samowychowanie w ujęciu wybranych autorów XX wieku* ukazała się nakładem Towarzystwa Naukowego KUL oraz Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II w 2017 roku. Obszerna, licząca 422 strony publikacja, zawiera teoretyczną analizę wybranych katolickich koncepcji samowychowania, ukierunkowaną na wydobycie praktycznych implikacji pedagogicznych. Autorka osadza refleksję na analizie fundamentalnej zależności pomiędzy wizją samowychowania a całościowym rozumieniem rozwoju człowieka. Dokonuje opisu ujęć samowychowania w nauczaniu papieży XX wieku (Leon XIII, św. Pius X, Benedykt XV, Pius XI, Pius XII, św. Jan XXIII, św. Paweł VI, św. Jan Paweł II), wybranych myślicieli katolickich okresu II Rzeczypospolitej (o. Jacek Woroniecki OP, o. Bernard Kryszkiewicz CP, Ludwika Jeleńska, s. Barbara Żulińska CR, bł. m. Marcelina Darowska CSIC, Jadwiga Zamoyska), założycieli wybranych ruchów religijnych Kościoła katolickiego (ks. Franciszek Blachnicki, ks. Józef Kentenich), a także współczesnych katolickich pedagogów (Stefan Kunowski, Zofia Matulka, Teresa Kukołowicz, ks. Marian Nowak, Beata Hiszpańska). Zgłębiając materię procesu samowychowania u wybranych autorów, Elwira Balcer wskazuje na jego czynniki warunkujące strukturę oraz metodykę. Swoje dociekania wieńczy wskazaniem trzech obszarów implikacji pedagogicznych: relacji samowychowania do dojrzałej osobowości i religijności, aktualności omawianych koncepcji oraz ich nieprzemijającej wartości wobec współczesnych wyzwań wychowawczych.

Opisywana praca posiada wielorakie walory formalne. Autorka sprawnie i wnikliwie posługuje się metodą genetyczną i opisową, naświetlając za pomocą analizy historyczno-pedagogicznej, zagadnienia samowychowania w kontekście religijno-kulturowym. Z dużą wprawą i intuicją wykorzystuje metodę syntetyczną, w szczególności w końcowej części publikacji. Na docenienie zasługuje staranny dobór źródeł oraz precyzja i niejednokrotnie rozmach w opisie elementów poszczególnych koncepcji samowychowania (szczególne wrażenie robi analiza metodyki). Autorka swobodnie posługuje się źródłami o zróżnicowanym charakterze: od dokumentów papieskich poprzez literaturę naukową aż po opracowania dydaktyczno-popularyzatorskie. Język użyty w dziele, realizując wymogi naukowości (bogata fachowa terminologia), zachowuje jednocześnie znamie prostoty oraz spełnia kryterium komunikatywności. Dzięki temu można oczekiwać, że satysfakcję z lektury dzieła odniosą

nie tylko osoby profesjonalnie zainteresowane tematem, ale również szersze grono czytelników – pasjonatów samowychowania/rozwoju osobistego. Przyczyni się do tego staranne opracowanie redakcyjne i estetyczne wydanie publikacji.

Autorka podkreśla, że celem jej pracy jest *poznanie i przybliżenie różnych ujęć samowychowania według wybranych autorów katolickich XX wieku*. Rozróżnia przy tym cel teoretyczny (*ukazanie związku samowychowania z elementami, które go konstytuują, w rozumieniu przywołanych autorów*) oraz praktyczny (*wskazanie pedagogicznych implikacji interpretowanych koncepcji samowychowania dla współczesnych wyzwań pedagogicznych*) (Balcer, 2017, s. 19).

Należy stwierdzić, że cel teoretyczny został osiągnięty w stopniu zasługującym na wysokie uznanie. Po zapoznaniu się ze szczegółową analizą autorki, można uzyskać całościowy obraz wybranych przez nią koncepcji samowychowania i dogłębnie zrozumieć ich oryginalność i wartość. W wyniku lektury pojawia się uczucie satysfakcji i dumy szczególnie z dorobku polskiej myśli pedagogicznej XX w., osadzonej w wartościach chrześcijańskich. Zapoznanie się z publikacją prowadzi jednocześnie do zaciekawienia innymi katolickimi koncepcjami wychowawczymi z tego okresu. Być może autorka zechce w przyszłości kontynuować temat, poszerzając pole analizy o zróżnicowane kręgi kulturowe.

W odniesieniu do celu praktycznego trzeba docenić trud analityczny Elwiry Balcer, która trafnie uwypukliła aktualne, to jest XXI-wieczne wyzwania pedagogiczne i z dużym zaangażowaniem wykazała efektywność oraz ponadczasowość wybranych przez siebie koncepcji z ubiegłego stulecia. Wnioski zawarte w końcowym rozdziale należy uznać za racjonalne, realistyczne i wyważone. Być może jeszcze większą siłą konkluzjom nadałoby szersze odwołanie się do badań empirycznych, do czego zachęcałbym autorkę w ewentualnych kolejnych opracowaniach z omawianego zakresu.

Wiele współczesnych publikacji dotyczących samorozwoju koncentruje się na kształtowaniu własnego wizerunku, zachęcając do traktowania siebie jako produktu („jestem marką”). Jednak rzetelna praca nad sobą nie oznacza wyłącznie skupienia się na zewnętrznym „opakowaniu” i sztuce autopromocji. Kształtowanie własnego charakteru to przede wszystkim szczerzy, wyzbyty iluzji a zarazem fascynujący proces otwierania się na własny potencjał i rozwijania go w oparciu o bezgraniczną łaskę Stwórcy. Wciąż potrzeba mądrych głosów, które będą o tym przypominać. Dlatego cieszą opracowania, takie jak monografia Elwiry Balcer, i życzyłbym sobie, by było ich na polskim rynku księgarskim jak najwięcej.

BIBLIOGRAFIA

- JAN PAWEŁ II. (2005). Rozważanie podczas czuwania modlitewnego. Manila – Luneta Park, 14 stycznia 1995. W: M. DĄBROWSKA (red.), *Jan Paweł II do młodzieży (1978-2005). Listy, orędzia, przemówienia, homilie*. Poznań: Pallottinum.
- JAN PAWEŁ II. (2005). Orędzie na XI Dzień Młodzieży. W: M. DĄBROWSKA (red.), *Jan Paweł II do młodzieży (1978-2005). Listy, orędzia, przemówienia, homilie*. Poznań: Pallottinum.
- JAN PAWEŁ II. (1997). List apostolski do młodych całego świata z okazji Międzynarodowego Roku Młodzieży. W: *Listy pasterskie ojca świętego Jana Pawła II*. Kraków: Znak.
- BALCER, E. (2017). *Samowychowanie w ujęciu wybranych autorów XX wieku*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.